

مقدمه

برای تقویت یادگیری دانش‌آموزان و ایجاد انگیزه در آنان، ما معلمان می‌توانیم روش‌های آموزشی خود را به‌گونه‌ای تنظیم کنیم که آنان بتوانند هرچه بیشتر آموخته‌های خود را به یاد بیاورند و درباره اطلاعاتی که ضمن تدریس درس دریافت کرده‌اند فکر کرده و آن‌ها را تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی کنند و خود به شناخت برسند.

تکیه صرف بر محفوظات و انتقال اطلاعات و دوری گزیدن از آموزش تفکر انتقادی از مهم‌ترین معضلات امروزی تدریس تاریخ است. اگر هدف ما از تدریس تاریخ، آموزش نقد تاریخی، ایجاد وحدت ملی و مذهبی و ارائه الگوهای برجسته تاریخی باشد، باید هم در محتوا و هم در روش تدریس و نحوه ارزشیابی درس خود از روش‌های دیگری بهره‌گیری، زیرا بهره‌گرفتن از روش کهنه سخنرانی یا روخوانی کتاب از جذابیت این درس کاسته است. باید قالب خشک تدریس را که اغلب به فضای کلاس، کتاب و معلم محدود می‌شود شکست و به روش‌های نوین و جذاب روی آورد. در این مقاله به بیان شش روش از مهم‌ترین روش‌های نوین آموزش، خصوصاً درس تاریخ، به‌طور مشروح پرداخته می‌شود.

کلیدواژه‌ها: آموزش تاریخ، دانش‌آموز محوری، روش پرسش و پاسخ، کارگروهی

آموزشی و پژوهشی بزرگان دینی نیز کمک زیادی به معلم خواهد کرد. امام صادق (ع) برای تفهیم بهتر مسائل علمی بر سؤال کردن تأکید داشت و به شاگردانش می‌فرمود: «پرسید از من، پیش از آنکه مرا از دست بدهید» (قاضی نعمان بن محمد، ۱۴۱۲: ۲۹۲) آن حضرت برای ایجاد روح خودباوری و استقلال علمی و اعتمادبه‌نفس در شاگردانش، پاسخ به سؤالات علمی را به خودشان واگذار می‌کرد و خود پاسخ‌های تکمیلی را با استدلال قوی به آنان آموزش می‌داد. (منتظر قائم، ۱۳۸۶: ۱۹۰)

اگر خوب پرسیدن در دانش‌آموزان تقویت شود، یقیناً در پی آن خوب پاسخ دادن نیز آموزش داده خواهد شد. این نوع یادگیری، یادگیرنده را به فعالیت اکتشافی برمی‌انگیزاند.

۲. روش بحث گروهی

کار گروهی و بحث و گفت‌وگو در کلاس یکی دیگر از راه‌های تحقق یادگیری و پیشرفت آن خواهد بود. روش بحث گروهی، گفت‌وگویی سنجیده و منظم پیرامون موضوع مورد علاقه مشترک افراد شرکت‌کننده است. (صفوی، ۱۳۷۱: ۸۴)

روش‌های آموزش تاریخ؛

ضرورت‌ها و بایدها

با بحث گروهی، دانش‌آموزان می‌توانند در عقاید و تجربیات همدیگر سهیم شوند و همکاری بین خود را تقویت کنند، در نتیجه اعتمادبه‌نفس آن‌ها بالا می‌رود و روحیه نقادانه در آن‌ها ایجاد می‌گردد. از طریق بحث گروهی می‌توان، دلهره، اضطراب و هراس افراد کم‌ر و خجالتی را برای صحبت کردن در حضور جمع، کاهش داد.

در این روش، دانش‌آموزان باید قبلاً نسبت به موضوع مورد بحث جلسه بعد مطالعه کنند تا با آمادگی بهتری در گروه‌ها حاضر شوند.

در بحث گروهی، دانش‌آموزان می‌توانند از یک شخص مطلع یا مہمان استفاده نمایند تا به سؤالات آن‌ها پاسخ دهد. منشی گروه که یکی از دانش‌آموزان است، نتایج مهم بحث را یادداشت می‌کند تا بحث به سرانجام برسد.

۱. روش پرسش و پاسخ

پرسش و پاسخ روشی است که می‌تواند در کلیه روش‌های تدریس و فعالیت‌های آموزشی خصوصاً در درس تاریخ به کار رود. مثلاً در مواردی که برای دانش‌آموزان فیلم آموزشی نشان داده می‌شود در آغاز و پایان فیلم باید فرصتی برای سؤال کردن داده شود. همچنین در بازدیدهای علمی نیز استفاده از این روش ضرورت پیدا می‌کند. در جریان طرح سؤال به نکاتی باید توجه شود که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

الف. سؤال روشن و واضح باشد؛

ب. سؤال حتی‌الامکان مختصر و متناسب با پایه‌های تحصیلی شاگردان باشد؛

ج. سؤال هدفدار باشد.

در این روش معلم می‌تواند کمک بسزائی به یادگیری دانش‌آموزان کند. بهره‌گیری از روش‌های

علی‌امینی زاده

مدرس دانشگاه حکیم سبزواری

زهره خسروی امینی

دبیر تاریخ، سبزواری

دکتر شوارتز، یکی از متخصصان تعلیم و تربیت، در خصوص کاربرد این روش می‌گوید: «من کلاس‌هایم را آن‌گونه پیش می‌بردم که شاگردانم از شدت علاقه به ادامه بحث و گفت‌وگو درباره درس قبلی، اجازه نمی‌دادند که درس بعدی را شروع کنم». (شوارتز، ۱۳۷۸: ۷۹)

بنابراین روش بحث گروهی در درس **ایران و جهان** ۱ که وقت کافی با توجه به حجم مطالب در اختیار معلم است، می‌تواند کارایی خوبی داشته باشد، به شرط اینکه معلم زمینه اجرای آن را در کلاس فراهم نماید.

۳. یادگیری براساس روش مسئله‌محوری و همیاری

در یک تعریف، آموزش و پرورش، هم حل مسئله است و هم زمینه‌سازی برای حل مسئله. بعضی از معلمان معمولاً به دانش‌آموزان شیوه پاسخ‌گویی به پرسش از واقعیت‌ها و روش‌ها را نمی‌دهند و آنان را از کاوشگری بازمی‌دارند. آموزش براساس مسئله‌محوری ساختاری را برای کشف فراهم می‌آورد تا به یاری آن، دانش‌آموزان آموخته‌های خویش را درونی سازند و به درک و فهم ژرف‌تر دست یابند. (آقازاده و تورانی، ۱۳۸۴: ۱)

یادگیری براساس مسئله‌محوری رویکرد تلفیقی یا میان‌رشته‌ای را ترویج می‌کند. یادگیری بر این اساس می‌طلبد که دانش‌آموزان بخوانند، بنویسند، پژوهش کنند، دست به تجزیه و تحلیل بزنند و تفکر و محاسبه کنند. (همان: ۱۶) استفاده از این روش، معلم را از محدودیت‌هایی که کتاب‌های درسی در مدارس ایجاد

می‌کند می‌رهاند. معلم در این ساختار از هر رویداد یا حادثه‌ای داخل یا خارج از مدرسه می‌تواند برای طرح کردن مسئله‌ای که با زندگی دانش‌آموزان ارتباط دارد بهره‌گیرد. مثلاً زمانی که یک رویداد سیاسی مثل انتخابات برگزار می‌شود از جنبه‌های مختلف می‌توان مسئله را طرح و آن را تحلیل و بررسی کرد. برخی از نظریه‌پردازان تعلیم و تربیت، از جمله **جان دیوئی**، معلمان را تشویق می‌کنند که برای بررسی و حل مسئله، دانش‌آموزان را باید به گروه‌هایی تقسیم کرد. (آلیس و آلن، ۱۳۸۶: ۱۴) این روش را اکنون تحت عنوان **یادگیری از طریق همیاری** می‌شناسیم که نسبت به یادگیری رقابتی و انفرادی مؤثرتر است. مهم‌ترین مزیت این روش، افزایش مباحثه بین فراگیران و در نتیجه پرورش اعتماد به نفس در آنان است.

۴. روش ایفای نقش (نمایش)

ایفای نقش روشی است که می‌توان از آن برای تجسم عینی موضوعات و درس‌هایی که برای نمایش مناسب باشند استفاده کرد. دانش‌آموزان در ایفای نقش با نمایش موقعیت‌های دارای مسئله و سپس بحث درباره آن نمایش، مسایل روابط انسانی را کشف می‌کنند. دانش‌آموزان با همدیگر می‌توانند احساسات، نگرش‌ها، ارزش‌ها و راهبردهای مشکل‌گشایی را کشف نمایند. (جوینس و ویسل، ۱۳۸۴: ۳۰۵) معلم، برنامه‌ریزی و مدیریت برنامه نمایش را به عهده می‌گیرد و در حقیقت کارگردان نمایش است. این روش به شاگردان کمک می‌کند تا احساسات خود را دریابند، بینشی نسبت به

در ایفای نقش
دانش‌آموزان می‌توانند
احساسات، نگرش‌ها،
ارزش‌ها و راهبردهای
مشکل‌گشایی را
کشف نمایند

نگرش‌ها و ارزش‌ها و ادراکات خود به‌دست آورند و موضوع‌های درسی را به طرق گوناگون کاوش کنند. از ویژگی‌های ممتاز نمایش این است که مشاهده‌کنندگان با عملیات نمایشی و ایفاگران نقش، ارتباط عاطفی برقرار می‌کنند، با هیجان عملیات نمایشی همکلاسان خود را می‌بینند و خود را در صحنه نمایش احساس می‌کنند. چون تمام حواس دانش‌آموزان برای مشاهده نمایش به کار گرفته می‌شود، عمل یادگیری نیز بهتر انجام می‌گیرد. (صفوی، ۱۳۷۱: ۱۰۷) به‌کارگیری این روش در درس تاریخ زمینه مناسبی برای تفهیم مسائل تربیتی، آموزشی و اخلاقی است. تجربه نشان داده است که فراگیران برای یادگیری مطالبی که خود در آن شرکت فعال دارند، بهتر برانگیخته می‌شوند و در آن شرکت می‌کنند.

۵. پژوهش انفرادی و گروهی

این الگو برای آن است که به دانش‌آموزان در تعریف مسائل، کشف چشم‌اندازهای مربوط به آن‌ها، گردآوری مطالب مربوط، ایجاد فرضیه‌ها و آزمون آن‌ها کمک کند. (همان: ۹۴) معلم جریان گروهی را سازمان داده و منظم می‌سازد و به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا اطلاعات را یافته و سازمان دهند. همچنین با کمک معلم امکان بحث و فعالیت‌های مؤثر فراهم می‌شود. با توجه به این الگو و روش متوجه می‌شویم که نقش معلم به‌عنوان رهبر، امری قابل توجه و مؤثر است، زیرا انجام پژوهشی که به‌طور منظم و مرتب انجام و منتج به نتیجه نهایی شود با راهنمایی و آگاهی دادن معلم میسر است. بنابراین **لازمه آن راهنمایی درست، آگاهی قبلی و تسلط معلم به روش‌های پژوهشی است.**

پاسخ به پرسش‌های متعدد دانش‌آموزان از طریق پژوهش می‌تواند به یادگیری عمیق و کاربردی کمک شایانی نماید. این کار باید در کلاس ارائه و تمرین شود ولی خارج از کلاس انجام گیرد و سپس روند آن پیگیری شود تا نتیجه قابل قبول حاصل گردد. **در کنار این مسئله باید از کار دانش‌آموزان، حتی اگر در سطح ابتدایی است، قدردانی شود زیرا آن‌ها را به کوشش و تلاش بیشتر و دلبستگی به درس وادار خواهد کرد و باعث تحریک حس کنجکاوی دانش‌آموزان در سایر مسائل نیز خواهد شد.** البته اجرای پژوهش گروهی و انفرادی، نیازمند به‌وجود آوردن زمینه‌های پژوهش و یادگیری در دانش‌آموز است و باید با دقت و هدفمند اجرا شود و گرنه نتیجه دلخواه حاصل نخواهد شد.

با یک تحقیق و پژوهش گروهی می‌توان وقایع گذشته را به‌طور دقیق مورد مطالعه قرار داد و عوامل تشکیل‌دهنده آن‌ها را شناسایی کرد تا مطالب درسی بهتر درک شود.

۶. گروه‌های کوچک

در این روش دانش‌آموزان کلاس به گروه‌هایی تقسیم می‌شوند و هر گروه به‌صورت مستقل به یادگیری می‌پردازد. معلم در این روش فقط نقش هماهنگ‌کننده را دارد و این گروه‌ها هستند که هر یک فعالیت ویژه خود را متفاوت از دیگران انجام می‌دهد (شریفی و کیامنش، ۱۳۷۳: ۵۰) اگر موضوع درس گسترده باشد، هر کدام از گروه‌ها می‌توانند در زمینه بخشی از موضوع، مطالعه کنند و در پایان با جمع‌بندی یافته‌های تمام گروه‌ها، اطلاعات جمعی از موضوع درس، مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد. به‌عنوان مثال، برای مطالعه یک دوره تاریخی می‌توان دانش‌آموزان کلاس را به گروه‌هایی تقسیم کرد تا یک گروه مسائل سیاسی، گروهی مسائل اقتصادی و گروهی دیگر مسائل فرهنگی و اجتماعی را مطالعه کنند و سپس هر گروه نتیجه کار خود را در کلاس عرضه کند. البته این روش نیازمند آمادگی کافی و تهیه مطالبی برای مطالعه گروه‌ها است و در صورتی که هدایت صحیحی از جانب معلم صورت گیرد می‌تواند به یادگیری کمک کند، خصوصاً در کلاس‌هایی که وقت بیشتری در اختیار معلم است. نقش معلم در این روش فراهم ساختن شرایط و امکانات است به‌گونه‌ای که تغییرات مطلوب در رفتار دانش‌آموز ایجاد شود.

استفاده از وسایل کمک‌آموزشی، بردن دانش‌آموزان به گردش علمی و نیز تشکیل نمایشگاه تاریخ، از دیگر اقداماتی است که از طریق آن‌ها، دانش‌آموزان به درس تاریخ علاقه‌مند می‌شوند و جریان یادگیری جدی‌تر و پایدارتر خواهد شد.

منابع

۱. قاضی نعمان بن محمد؛ شرح الاخبار، تحقیق سیدمحمدحسین جلالی، قم: مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۲
۲. منتظرالقام، اصغر؛ تاریخ امامت، قم: نشر معارف، ۱۳۸۶
۳. صفوی، امان‌الله؛ کلیات روش‌ها و فنون تدریس، تهران: شرکت چاپ و نشر ایران، ۱۳۷۱
۴. شوارتز، د.؛ جادوی فکر بزرگ، ترجمه ژانا بخت‌آور، تهران: انتشارات فیروز، ۱۳۷۸
۵. آقازاده، محرم و تورانی، حیدر؛ کاربرد یادگیری مسئله‌محور، تهران: نشر آیش، ۱۳۸۴
۶. الیس، سوزان و الن، سوزان؛ یادگیری از طریق همیاری؛ ترجمه طاهره رستگار و مجید ملکان؛ تهران: نشر نی، ۱۳۸۶
۸. جویس، بروس و ویل، مارشال؛ الگوهای جدید تدریس، ترجمه محمدرضا بهرنگی، تهران: نشر کمال تربیت، ۱۳۸۴
۹. پاشا شریفی، حسن و کیامنش، علیرضا؛ شیوه‌های ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموزان، تهران: شرکت چاپ و نشر ایران، ۱۳۷۳